

рэкламны тэкст будзе эфектыўным. Спецыялісты па рэкламе павінны выдатна разбірацца не толькі ў граматычных нормах беларускай мовы, але і дасканалы ведаць стылістыку, рыторыку, псіхалінгвістыку і псіхалогію ўздзеяння.

Літаратура

Аренс, У. Современная реклама / У. Аренс, К. Бове. – Тольятти, 1995.
Хопкинс, К. Реклама. Научный подход / К. Хопкинс. – Москва, 2000.

С.М. Якуба

ФАРМІРАВАННЕ ВЕДАЎ, УМЕННЯЎ І НАВЫКАЎ ТРЭЦЬЯКЛАСНІКАЎ ПРЫ ВЫВУЧЭННІ СКЛАДУ СЛОВА ВА ЎСТАНОВАХ АГУЛЬнай СЯРЭДняй АДУКАЦЫі З РУСКАй МОВАй НАВУЧАННЯ

У трэцім класе вучні засвойваюць дастаткова аб'ёмны і складаны матэрыял, які адпавядае такім раздзелам лінгвістыкі, як “Лексіка”, “Марфеміка і словаўтварэнне”, “Сінтаксіс”, “Тэкст”, “Марфалогія”. Разам з тым змест адукацыі, што прапануецца трэцякласнікам, адабраны з улікам заканамернасцей засваення беларускай мовы, адметнасці функцыянавання моўных адзінак у маўленні і накіраваны на ўсебаковае развіццё асобы пры фарміраванні моўнай, маўленчай і лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі.

Праграмай па беларускай мове для I ступені навучання прадугледжана засваенне звестак пра склад слова і фарміраванне элементарных словаўтваральных уменняў [2, с. 87]. Знаёмства з будовай слова, усведамленне працэсаў мадэліравання лексічных адзінак дапаможа трэцякласнікам прэпедэўтычна пазнаёміцца з утварэннем слоў у беларускай мове, будзе садзейнічаць фарміраванню ўмення карыстацца механізмамі ўтварэння лексічных адзінак, развіццю навыкаў выкарыстання слоў рознай будовы ва ўласным маўленні. Атрыманыя на падрыхтоўчым этапе веды і сфарміраваныя ўменні дапамогуць стварыць канструктыўную базу для засваення будовы слова і словаўтварэння на ўсіх этапах навучання беларускай мове ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі.

Работу па фарміраванні ведаў, уменняў і навыкаў пры вывучэнні складу слова варта арганізаваць на аснове ведаў з рускай мовы, з увагай да моўнага і маўленчага вопыту вучняў, ступені сфарміраванасці ў іх агульнаадукацыйных і прыватналінгвістычных уменняў і навыкаў, індывідуальных здольнасцей і прыхільнасцей.

Пры засваенні паняццяў *корань, аднакаранёвыя, роднасныя словы, канчатак, прыстаўка, суфікс* выкарыстоўваюцца разнастайныя метады і прыёмы навучання. Аснову навучання складаюць пазнавальныя і практычныя метады. Функцыянальная накіраванасць вывучэння курса беларускай мовы патрабуе таксама выкарыстоўваць і метады, накіраваныя на фарміраванне граматычнага ладу вучняў, развіццё іх вуснага і пісьмовага маўлення. Рэалізацыі пастаўленых задач дапамагаюць метады слоўнай і функцыянальна-

стылістычнай работы, метады, накіраваныя на засваенне асноўных паняццяў, складу слова і некаторых словаўтваральных нормаў беларускай мовы, метады навучання вусным і пісьмовым выказванням, у якіх выкарыстоўваюцца лексічныя адзінкі выразнай словаўтваральнай будовы. Выбар метадаў і прыёмаў залежыць ад этапу навучання (этап азнаямлення з вучэбным матэрыялам, этап авалодання ведамі, уменнямі і навыкамі, этап праверкі ведаў, уменняў і навыкаў), мэт і задач урока. На думку Л.А. Мурынай, “...размеркаванне метадаў работы на пэўных этапах навучання мае на ўвазе адсутнасць рэзкіх межаў, рухомасць метадаў, іх здольнасць аб’яднасць этапы ўрока ў адзінае цэлае” [4, с. 43–44].

Пры арганізацыі работы па засваенні тэарэтычных пытанняў будучыя эфектыўнымі слова настаўніка, гутарка па малюнку, лінгвістычнае назіранне, самастойнае чытанне невялікага па аб’ёму вучэбнага матэрыялу, яго аналіз, адказы на пытанні настаўніка (таварышаў), ілюстрацыя правіла ўласнымі прыкладамі і інш.

На этапе фарміравання ўменняў і навыкаў выкарыстоўваюцца такія віды практычных метадаў і прыёмаў: выяўленне вывучаных моўных адзінак (корань, суфікс, прыстаўка, канчатак) у словах, узятых з тэксту; групоўка значымых частак слова паводле значэння; назіранне за роляй канчатка ў словах, утварэнне слоў паводле прапанаванага ўзору, значэнняў словаўтваральных сродкаў, лексічнага значэння слова, на аснове прапанаваных значымых частак слова; частковы разбор слова па саставе і інш. Для этапу замацавання характэрна выкарыстанне метадаў, накіраваных на фарміраванне маўленчых уменняў і навыкаў вучняў. Сярод найбольш аптымальных метадаў і прыёмаў можна вылучыць наступныя: чытанне, успрыманне на слых і аналіз вершаваных і пражаных тэкстаў, тлумачэнне значэнняў слоў шляхам падбору аднакаранёвых; складанне словазлучэнняў і сказаў з выкарыстаннем слоў пэўнай будовы і значэння; тлумачэнне значэнняў суфіксаў і прыставак, пераклад слоў з рускай мовы на беларускую; складанне апавяданняў з выкарыстаннем слоў з пэўнымі марфемамі і інш.

Эфектыўнасць урокаў беларускай мовы будзе напрамую залежаць ад таго, наколькі “рацыянальна арганізавана зменлівасць вусных і пісьмовых заданняў, як прадумана ўзаемасувязь вуснага і пісьмовага маўлення вучняў, ці створаны ўмовы для пераадолення вучнямі цяжкасцей, што ўзнікаюць пры пераходзе ад думкі да маўлення, ад маўлення да думкі” [1, с. 3].

Як адзначае М.Г. Яленскі, асноўнай рухальнай сілай вучэбнай дзейнасці павінна стаць асобна арыентаваная сітуацыя-калізія як “спецыяльна створаная педагагічная сітуацыя пошуку, накіраваная на выяўленне супярэчнасцей і заканамернасцей у моўных з’явах” [3, с. 60]. У сувязі з гэтым педагогам павінна быць рэпрэзентавана сістэма практыкаванняў, якая падаецца як сістэма варыятыўных задач: ад простага да складанага, ад аналітычнага да сінтэтычнага, ад рэпрадуктыўнага да прадуктыўнага. Скіраванасць навучання на суб’ект-суб’ектныя адносіны, прадугледжвае актыўную прадметную дзейнасць трэцякласнікаў: калектыўны абмен

думкамі, крытычную ацэнку моўнай і маўленчай дзейнасці, выпраўленне памылак і ўдасканаленне вуснага і пісьмовага маўлення.

Пазбавіцца фармальнага засваення ведаў, уменняў і навыкаў дазволіць выкарыстанне займальнага матэрыялу: вершаваных тэкстаў, прыказак, прымавак, загадак, гумарэсак, скорогавораў; разнастайных малюнкаў і інш. Матывацыі навучання будзе садзейнічаць калектыўнае складанне крыжаванак і алгарытмаў, праца з сігнальнымі карткамі, схемамі, табліцамі, ілюстрацыя моўных з’яў уласнымі малюнкамі і інш.

Неабходнасць вывучэння складу слова вучні павінны асэнсаваць, усвядоміць. На думку Г.Я. Акулавай, “паняцце, ‘прапушчанае’ не толькі праз лагічнае мысленне, але і праз уяўленне, фантазію, засвойваецца больш трывала” [5, с. 4]. Для ўсведамлення ролі значымых частак у слове вучням можна прапанаваць лінгвістычны эцюд:

Слова – гэта жывая істота. Яно можа крыўдзіцца і радавацца, падобна чалавеку. Слова можа мяняць свой характар і аблічча. У яго ёсць сэрца – карань.

*Галава слова – гэта прыстаўка. Яна ўвесь час думае, як дапамагчы сэрцу-кораню лепш выразіць значэнне слова. Цяжка караню без прыстаўкі. Вось глядзіце, **чытаў, чытала, чыталі...** З якой мэтай, навошта? А калі дадаць прыстаўкі, то многае становіцца зразумелым: **прачытаў, перачытаў, вычытаў, дачытаў...** Вось што значыць слова “з галавой”!*

*А суфікс – гэта рукі! Так, рабочыя, чароўныя рукі. Суфікс можа ўсё! Змяніць памер і рост? Калі ласка! З ім **дом** не проста **дом**, а маленькі **дом-ік**. Праўда, цудоўна? А здавалася б – усяго адна ці некалькі літар – суфікс.*

*А што такое канчатак? Сэнсу слова не змяняе, значыць, гэта толькі вопратка. Як ні “апрані” слова, усё роўна яно будзе абазначаць тое самае! Аднак канчатак дапамагае выратавацца ад адзіноцтва! Адзін – сябар, а з’явілася цудоўная “вопратка” – і з’явіліся **сябр-ы**! (Паводле К.Чалікава).*

Веды пра тое, як пабудаваны словы, як на базе адных слоў утвараюцца новыя, асэнсаванне семантыкі марфем і ўсведамленне механізмаў утварэння слоў маюць практычнае значэнне: яны неабходныя для вырашэння складаных пытанняў лексікі, стылістыкі, граматыкі, правапісу. У прыватнасці падчас вывучэння складу слова ажыццяўляецца знаёмства з напісаннем прыставак на зычны, засвойваецца правапіс слоў з чаргаваннем галосных [о : а], [э : а] (*мора – марскі, лес – ляснік*), пазіцыйным чаргаваннем зычных у карані слоў (*града – градка*); ажыццяўляецца ўзбагачэнне слоўніка вучняў невядомымі словамі, утворанымі пры дапамозе беларускіх словаўтваральных сродкаў, актывізуюцца ў маўленні вывучаныя лексічныя адзінкі, засвойваюцца словаўтваральныя сувязі слоў розных часцін мовы і інш.

Знаёмства са складам слова пачынаецца з караня, таму што ў працэсе аналізу і падбору аднакаранёвых слоў вучням будзе лягчэй, чым пры вывучэнні іншых значымых частак слова, зразумець, чаму карань мае значэнне. Трэцякласнікі ўжо дастаткова ведаюць пра гэту значымую частку слова і роднасныя лексічныя адзінкі з урокаў рускай мовы. Аднак неабходна засяродзіцца на беларускіх тэрмінах *корань, роднасныя словы, аднакаранёвыя*

словы і інш. Падчас засваення матэрыялу пра корань вучні на практычным узроўні знаёмяцца з працэсамі ўтварэння слоў, назіраюць за словаўтваральнымі сувязямі лексічных адзінак. Важна, каб пры тлумачэнні паняцця *корань* настаўнік звяртаў увагу на галоўнае ў каранях роднасных слоў – іх агульнае лексічнае значэнне. Пажадана, каб пры вызначэнні значэння слова вучні звярталіся да тлумачэння лексічных адзінак шляхам падбору найбліжэйшых роднасных (*бязрозка – маленькая бяроза, чарніцы – чорныя ягады, спявак – той, хто спявае*).

Трэба мець на ўвазе, што характарыстыка кораня як нязменнай часткі слова супярэчыць даследаванням вучоных па пытаннях марфаналогіі. Таму, каб правільна вызначаць корань у слове, канструюваць аднакаранёвыя, падбіраць роднасныя словы да прапанаваных, варта ведаць пра некаторыя змены, якія могуць адбывацца ў корані. На гэтым этапе навучання ўвага вучняў засяроджваецца толькі на чаргаванні галосных [о : а], [э : а] (*мост – масток, вечар – вячэрні*), пазіцыйных чаргаваннях [г : х], [д : т] (*берагі – бераг, загадаць – загадка*). Падчас выканання практыкаванняў удасканалюецца ўменне пісаць арфаграмы “Правапіс о, э – а”, “Правапіс е, ё – я”, звяртаецца ўвага на абазначэнне на пісьме глухих зычных у сярэдзіне і на канцы слова.

Замацаванне ведаў, уменняў і навыкаў па гэтай тэме праходзіць у працэсе выканання практыкаванняў на ўсведамленне ролі роднасных слоў у кантэксце, падбор аднакаранёвых да прапанаваных, адрозненне аднакаранёвых слоў розных часцін мовы, роднасных слоў з аманімічнымі каранямі, напісанне галосных і зычных у корані слова і інш.

На фарміраванне ўмення вызначаць корань мэтазгодна даць такое заданне:

Настаўніца прапанавала вучням запісаць аднакаранёвыя да слова *нос*. Алесь запісаў наступныя словы: *насіць, носкі, пераносіца, нос, паднос, насавы, прыносіць, насілка, заносы*. Ці правільна хлопчык выканаў заданне?

Цікавым будзе адгадванне загадак Уладзіміра Мазго і вызначэнне, ці з’яўляюцца роднаснымі два словы.

*Аднаго магу запрэгчы,
Каб падвезці вашы рэчы.
А другі ў траве стракоча –
У хамут ісіці не хоча. (конік)*

*Звярок так называецца
І месца,
Дзе хаваецца. (норка)*

Для асэнсавання розніцы ў значэннях марфем трэба навучыцца адрозніваць працэсы ўтварэння і змянення слоў (зразумела, што трэцякласнікі знаёмяцца з матэрыялам у практычным плане). У аснове гэтага размежавання ляжаць адносіны розных слоў і розных форм аднаго слова да лексічнага значэння. Так, словы *горад, гарадок, гарадскі* – аднакаранёвыя, аднак маюць

розныя лексічныя значэнні, а словы *горад*□, *горад-а*, *горад-у* – формы слова *горад*□, якія не адрозніваюцца лексічным значэннем, а маюць толькі розныя склонавыя канчаткі. Неабходна, каб вучні ўсвядомілі, што пры дапамозе суфіксаў і прыставак утвараюцца новыя словы, а пры дапамозе канчатка адно і тое слова змяняе свае формы.

Разуменне ролі канчатка (нулявыя канчаткі не разглядаюцца), уменне вызначаць яго у словах дазволіць пазнаёміцца з сістэмай словазмянення часцін мовы, фарміраваць уменне ўтвараць правільныя формы слоў у працэсе камунікацыі.

Фарміраванне ведаў пра суфікс і прыстаўку ажыццяўляецца пры дапамозе метаду класіфікацыі і дыферэнцыяцыі, які мае на мэце размеркаванне моўных адзінак у залежнасці ад падабенства і адрознення.

Падчас знаёмства з прыстаўкай мэтазгодна засяродзіцца на яе асноўнай прымеце – абавязковай паўтаральнасці ў словах, якія маюць аднолькавую будову і агульны элемент значэння (*вы+сушыць*, *вы+гладзіць*, *вы+мыць* (прыстаўка *вы-* мае значэнне “*давесці дзеянне да канца*”). Вучні з цікаvasцю засвойваюць, што прыстаўкі адрозніваюцца ад суфіксаў не толькі пазіцыйным размяшчэннем (прыстаўка на пачатку слова, суфікс – пасля кораня), а і функцыянальным прызначэннем: дзякуючы сваёй універсальнасці ў адносінах да розных часцін мовы, прэфіксы здольныя далучацца да цэлага слова і ўтвараць новую лексічную адзінку (*крычаць – закрываць*, *кінуць – выкінуць*, *вялікі – завялікі*).

Агульная метадычная база вывучэння суфіксаў і прыставак не адмаўляе мэтазгоднасці першапачатковага азнаямлення з прыстаўкай як значымай часткай слова, таму што, па-першае, пры далучэнні прыстаўкі да слова, у ім не адбываецца ніякіх змен, а, па-другое, засваенне прыставак у асноўным ажыццяўляецца на прыкладзе дзеясловаў, значэнні якіх добра зразумелыя вучням і лёгка пры засваенні. Падчас назірання за прэфіксамі дзеясловаў настаўнік імкнецца ўвесь час падкрэсліваць думку пра значнасць прыстаўкі: яна надае слову іншае значэнне, пры дапамозе адной прыстаўкі можна ўтварыць многа слоў. Замацаванне ведаў пра словаўтваральныя паняцці праходзіць на аснове аналітычных, сінтэтычных і аналітыка-сінтэтычных практыкаванняў з улікам з’яў антаніміі прыставак (*перасалілі – недасалілі*, *выкруціць – укруціць*; *адчыніць – зачыніць*, *прыклеіць – адклеіць*, *адкрыць – закрыць*, *унесці – вынесці*, *расплюшчыць – заплюшчыць*, *ухаць – выехаць*).

Як адзначае Л.А. Мурына, “засваенне тэарэтычных ведаў павінна адбывацца пры ўмове ўзрастаючай самастойнасці вучняў ва ўтварэнні слоў, у выбары прыставак і суфіксаў, у тлумачэнні значэнняў і ўжыванні слоў ва ўласным кантэксце” [4, с. 194]. Актывізаваць у маўленні назвы дзеянняў, развіваць вуснае маўленне дапамагаюць маўленча-арыентаваныя практыкаванні. Можна прапанаваць такія заданні:

1. Вы спяшаецеся ў тэатр. Якія дзеясловы, утвораныя ад прапанаваных, маглі б перадаць вашы дзеянні? Як утварыліся названыя вамі дзеясловы?

Бегаць, мітусіцца, дрыжаць, хвалявацца

2. Складзіце невялікае апавяданне “У час навальніцы”, ужываючы дзеясловы з прыстаўкамі са значэннем “пачатак дзеяння”: *гром загрузкатаў, вада палілася, вецер забушаваў, дождж забарабаніў, лісце зашаласяцела*.

Пры вывучэнні суфікса, як і пры знаёстве з прыстаўкай, настаўнік засяроджваецца на асноўнай прымеце словаўтваральных сродкаў – іх значэнні. Усведамленне значымасці суфікса дае магчымасць на практыцы прадэманстраваць закон эканоміі, які дзейнічае ў словаўтварэнні: з дапамогай аднаго суфікса ўтвараецца мноства іншых слоў (*флейтыст, гітарыст, баяніст*).

У адрозненне ад прыставак суфіксы цесна звязаны з сістэмай канчаткаў утворанага слова і, далучаючыся да асновы, адносяць новыя ўтварэнні да пэўнай часціны мовы. Прычым падчас утварэння новых слоў у аснове слова адбываюцца змены. На некаторых з іх (чаргаванні галосных [о : а], [э : а] і інш.) засяроджваецца ўвага пры выкананні практычных заданняў.

Працу варта пачынаць з аналітычных практыкаванняў з паступовым пераходам да заданняў сінтэтычнага і аналітыка-сінтэтычнага характару і да выкарыстання вывучанага моўнага матэрыялу ў працэсе камунікацыі. Падчас вывучэння тэмы ўвага засяроджваецца на засваенні найбольш ужывальных суфіксаў розных часцін мовы (*лясок, лісцік, мядовы, марскі* і інш.), на ўтварэнні слоў паводле прапанаванага ўзору (*танк – танкіст, гітара – гітарыст*), канструяванні лексічных адзінак з прапанаваным суфіксам (*заяц+ -ан- = зайчаны(ё), ліса + -ян- = лісяня (ё)*), выпрацоўцы ўмення ўжываць словы пэўнай будовы ў маўленчым працэсе, вызначаць ролю слоў з памяншальна-ласкальнымі суфіксамі ў тэксце і інш. Замацаваць веды пра памяншальна-ласкальныя суфіксы, фарміраваць уменне вызначаць іх у словах, тлумачыць значэнні, глыбей пранікаць у семантыку слоў дапамагаюць практыкаванні на вызначэнне ‘чацвёртага лішняга’. Напрыклад, вызначце, якое слова лішняе ў прапанаваным радзе:

Лясок, станок, грыбок, лісток.

Дожджык, вожык, ножык, ключык.

Дарожка, ножка, лаптаўка, асінка.

Для замацавання ведаў пра памяншальна-ласкальныя суфіксы, мэтазгодна прапанаваць наступнае заданне: Адгадайце загадкі. Якое значэнне надаюць словам суфіксы –*еньк-*, –*аньк-*?

1. Чорненькае, маленькае, як прыйдзе бяда – пацячэ вада. (вока) 2. Чырвоненькі пеўнічак у зямлі спявае (бурак). 3. Маленькі, удаленькі скрозь зямлю прайшоў, чырвоную шапачку знайшоў. (падасінавік) 4. Маленькія бочачкі, ды поўныя золата (вочы). 5. Беленькія курачкі з-за печы глядзяць. (зубы)

На думку Л. В. Юлдашавай, вельмі важна “навучыць успрымаць мову не як чыстую граматычную схему..., а як спрасаваныя вякамі фэнаменальныя бакі філасофіі, псіхалогіі, гісторыі, духоўнай культуры ў цэлым” [6, с. 41]. Пры вывучэнні складу слова варта, засяродзіўшыся на тым, што ў спадчыну ад папярэдніх пакаленняў беларусы атрымалі не толькі слоўнікавае багацце, а і

своеасаблівы “будаўнічы матэрыял”, пазнаёміць вучняў са спецыфічнымі беларускімі суфіксамі, пры дапамозе якіх на базе ўтваральных слоў і асноў узніклі новыя лексічныя адзінкі. Напрыклад, можна прапанаваць утварыць назвы маладых істот, падабраць рускія адпаведнікі да беларускіх слоў і параўнаць суфіксы ў дзвюх роднасных мовах (*ласяня – лосёнок, лісяня – лисёнок, ваўчаныя – волчонок, зайчаныя – зайчонок, медзведзяня – медвежонок* і інш.). Такое заданне дае магчымасць правесці параўнальна-супастаўляльны аналіз на ўзроўні суфіксаў, пры дапамозе якіх утвараюцца назвы маладых істот у рускай і беларускай мовах. Пажадана на аснове практыкавання арганізаваць гутарку пра жывёл, прапанаваць даць апісанне адной з маладых істот.

Мэтазгодна скіраваць увагу на спецыфічнасць значэнняў беларускіх словаўтваральных сродкаў, засяродзіцца на асаблівасці ўтварэння слоў. Напрыклад, вучням будзе цікава даведацца, што для рускай мовы характэрна прыстаўка *в-* са значэннем “накіраванасць дзеяння ўсярэдзіну чаго-небудзь” (*впустить собаку*) і прыстаўка *у-* са значэннем “накіраванасць дзеяння ўбок, аддаленне” (*упустить ложку*). У беларускай мове ў аналагічных канструкцыях ужываецца прыстаўка *у-* (*упусціць сабаку, упусціць ложку*).

Такім чынам, пры вывучэнні складу слова ў трэцім класе вучні на прапедэўтычным узроўні знаёмяцца з прадуктыўнымі ў сучаснай беларускай мове словаўтваральнымі тыпамі, што дапамагае ім на простых прыкладах спасцігаць заканамернасці словаўтварэння. Назіранне над словамі з тэксту і канструяванне лексічных адзінак па прадуктыўных словаўтваральных мадэлях дапаможа ўсвядоміць, словы якой часціны мовы могуць выступаць у якасці ўтваральных да прапанаваных і якія марфемы могуць удзельнічаць ва ўтварэнні слоў пэўнай часціны мовы. Такая работа дае магчымасць падрыхтаваць трывалую базу для засваення спосабаў утварэння слоў, узбагачэння слоўнікавага запasu вучняў новымі лексічнымі адзінкамі і выкарыстання іх ў маўленні, разумення марфалагічных працэсаў і фарміравання правапісных уменняў і навыкаў.

Літаратура:

1. Бабкіна, М.В. О взаимосвязи различных видов речевой деятельности учащихся на уроках русского языка / М.В. Бабкіна // Русский язык в школе, 2004. – №3. – С. 3–8.
2. Беларуская мова, I – IV / Учебные программы для общеобразовательных учреждений с русским языком обучения: I – IV классы. – Минск: Национальный институт образования, 2012. – С. 85–99.
3. Еленский, Н.Г. Современные образовательные технологии и начальная школа / Н.Г. Еленский, О.Я. Коломинская, А.А. Ходова. – Минск, НИО, 2003. – 135 с.
4. Мурина, Л.А. Методика русского языка в школах Белоруссии: учеб. пособие / Л.А. Мурина. – Минск: Университетское, 1990. – 320 с.
5. Окулова, Г.Е. Занимательная фонетика: методическое пособие / Г.Е. Окулова. – Оса: Росстани, 1993. – 76 с.
6. Юлдашева, Л.В. Методологические и методические аспекты проблемы языка как культурно-исторической среды / Л.В. Юлдашева // Русский язык в школе. – 1990. – №4. – С. 41–47.